

प्रत्येक प्रशासकीय विभागाने सन २०१७ ते २०१९ या ३ वर्षांच्या कालावधीमध्ये ५० कोटी वृक्ष लागवड, संगोपन आणि देखभाल या कार्यक्रमांतर्गत दिलेल्या उद्दिष्टांसंदर्भात वर्षनिहाय नियोजन आराखडा व कृती कार्यक्रम तयार करून अंमलबजावणी करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

उद्योग, उर्जा व कामगार विभाग

शासन परिपत्रक क्र . संकीर्ण २०१७/प्र.क्र.२७/उद्योग-६

मंत्रालय, मुंबई-३२

दिनांक : १६ मार्च, २०१७.

वाचा :- (१) शासन निर्णय, महसुल व वन विभाग क्र. साववि-२०१५/प्र.क्र.१३१/फ-११ दि.३१.०३.२०१६.

(२) शासन परिपत्रक, उद्योग, उर्जा व कामगार विभाग क्रमांक : संकीर्ण-२०१६/प्र.क्र.११२/उद्योग-६ दि.२१.०६.२०१६.

(३) शासन निर्णय, महसुल व वन विभाग क्रमांक : साववि-२०१६/प्र.क्र.८०/फ-११ दि.१०.१०.२०१६.

परिपत्रक-

- जागतिक तापमानातील वाढ, हवामान आणि ऋतू बदल याची दाहकता आणि तीव्रता कमी करण्यासाठी मोठ्या प्रमाणात वृक्ष लागवड हाती घेण्याचे महत्त्व वैश्विक स्तरावर मान्य झालेले आहे. हया उपक्रमाचा भाग म्हणून संदर्भ क्र.१ येथे नमूद शासन निर्णयामध्ये दि. १ जुलै , २०१६ रोजी एकाच दिवशी २ कोटी वृक्ष लागवड करण्याचा महत्वाकांक्षी आणि धडक कार्यक्रम शासनाने हाती घेतला होता. त्यामध्ये उद्योग विभागासह इतर शासकीय विभाग समाविष्ट झाले होते. त्याचबरोबर उद्योग विभागांतर्गत क्षेत्रिय यंत्रणांनी करावयाच्या कार्यवाहीबाबत सविस्तर सूचना संदर्भ क्र.२ येथे नमूद शासन परिपत्रकान्वये निर्गमित करण्यात आल्या होत्या.
- त्याचबरोबर दि. १ जुलै, २०१६ च्या कार्यक्रमांमध्ये शाळा, महाविद्यालये, विद्यापीठे, एन.एस. एस., एन.सी.सी., स्काउट अँड गाईड्स, अशासकीय संस्था, स्वयंसेवी संस्था, सामाजिक क्षेत्रामध्ये काम करणाऱ्या संस्था, औद्योगिक समूह, सीएसआर, लोकप्रतिनिधी, गृहनिर्माण संस्था, सहकारी संस्था, शासकीय कर्मचारी व अधिकारी इत्यादींचा देखील सहभाग संबंधित विभागांनी घेतला होता.
- लोकांच्या स्वयंस्फूर्त सहभागामुळे २ कोटी वृक्षारोपणाचे उद्दिष्ट सहजगत्या पूर्ण झाले. दि १ जुलै, २०१६ रोजी एकंदर २.८२ कोटी वृक्ष लागवड करण्यात आली. हा कार्यक्रम लोकचळवळीमध्ये रुपांतरित करण्यास शासनास चांगले यश प्राप्त झाले आहे. मा. पंतप्रधान यांनी दि.३१ जुलै, २०१६ रोजीच्या मन की बात या रेडिओवरून प्रसारित होणाऱ्या कार्यक्रमांमध्ये वन विभागामार्फत राबविण्यात आलेल्या २ कोटी वृक्षारोपण कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीबाबत अभिनंदन केले. त्याचबरोबर यापुढील वर्षामध्ये हाती घेण्यात येणाऱ्या कार्यक्रमाबाबत देखील सूतोवाच केले. त्याशिवाय निरनिराळ्या धर्मग्रंथांमध्ये नमूद वृक्ष लागवडीचे महत्त्व विशद केले . त्यानुसार वृक्ष लागवडीच्या कार्यक्रमात सातत्य ठेवण्याबाबत आवाहन केले.

४. त्याचप्रमाणे लिम्का बुक ऑफ रेकॉर्ड या संस्थेने या अभिनव उपक्रमाची नोंद घेऊन राज्य शासनास प्रमाणपत्र दिले आहे. आपल्या सर्वांच्या एकत्रित प्रयत्नामुळे हा आगळावेगळा उपक्रम राबविणे शक्य झाले आहे.

५. ब्राझील मधील रिओ दि जानेरो येथे दि. ६ ऑगस्ट, २०१६ रोजी ऑलंपिक सोहळ्याचे उद्घाटन अत्यंत दिमाखदारपणे संपन्न झाले. हया जागतिक सोहळ्यात २०५ देश सहभागी झाले होते. भारतीय खेळाडू देखील मोठ्या संख्येने यात सहभागी झाले होते. या दिवशी वृक्ष लागवडीचे महत्त्व, पर्यावरणाचे रक्षण आणि जागतिक तापमानात होणाऱ्या वाढीची तीव्रता कमी करणे (Mitigation of Global Warming) इत्यादी संदर्भातील महत्त्व विशद करणाऱ्या संदेशांचे दमदार सादरीकरण झाले. त्यानंतर ऑलंपिक २०१५ या स्पर्धेची सुरुवात करण्यात आली. यावेळी दिलेले संदेश पुढीलप्रमाणे:-

पृथ्वीच्या होत असलेल्या हानीला थांबविणे पुरेशे नाही, तर पृथ्वीला पर्यावरण न्हासाच्या संकटापासून वाचविण्याची वेळ आली आहे. वृक्ष लावा, पृथ्वीला वाचवा हा ऑलंपिकचा संदेश आहे.

पृथ्वीचा न्हास होण्यापासून वाचविण्याची वेळ आली आहे. त्यासाठी पृथ्वीवर होणारे आक्रमण नुसतेच थांबवायचे नाही, तर पूर्णपणे थांबवायचे आहे. चला, एकत्र येऊन पृथ्वी वाचवूया. आपण प्रत्येकाने एक रोपटे लावण्याचा संकल्प करूया.

ऑलंपिक उद्घाटनाच्यावेळी सहभागी खेळाडूंकडून एक बीज लावून घेण्यात आले. सायकल रॅलीमध्ये वृक्षारोपणाचे महत्त्व व पृथ्वीला वाचविण्याचा संदेश देणारा फलक होता. ध्वजवाहकाच्या समोर चालणाऱ्या प्रत्येक मुलाच्या हातामध्ये छोटी रोपे देण्यात आली होती.

वरील संदेश लोकांच्या मनाला भिडणारे असून, त्यातून वृक्ष लागवडीचे महत्त्व अधोरेखित होते. वसुंधरेला वाचविण्याची आर्त हाक त्यातून दिली जात आहे.

६. वर नमुद पार्श्वभूमीवरून वृक्षारोपणाची गती तुटू न देता ती पुढे सुरू ठेवणे अत्यंत आवश्यक आहे. त्या अनुषंगाने पुढील ३ वर्षांमध्ये ५० कोटी वृक्षारोपणाची उद्दिष्ट मा. मुख्यमंत्री यांचे मान्यतेने शासनाने संदर्भ क्र. ३ येथील महसूल व वन विभागाच्या शासन निर्णयान्वये निश्चित केले आहे. त्याचबरोबर ५० कोटी वृक्षारोपणाच्या अंमलबजावणी बाबत सविस्तर मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. वर्ष २०१६ मध्ये वन विभाग व इतर विभाग मिळून अनुक्रमे ७५ टक्के व २५ टक्के उद्दिष्ट दिले होते. त्याच अनुषंगाने पुढील वर्षासाठी उद्दिष्टे निश्चित करण्यात आले आहे. राज्यातील निरनिराळ्या विभागामध्ये पावसाची सुरवात आणि आवक सर्वसाधारणपणे १५ जून नंतर वेगवेगळ्या वेळी होते. त्यामुळे त्या त्या वर्षाच्या पावसाचा अंदाज घेवून विभागनिहाय आणि जिल्हानिहाय दिलेली उद्दिष्टे पूर्ण करण्याबाबत त्या त्या वर्षात परिस्थितीनुसार लवचिकता (Flexibility) ठेवण्यात येईल. तसेच, वृक्षारोपणाच्या वेळी वृक्षारोपणाच्या कालावधीमधील निश्चित तारखा त्या त्या वर्षाचा पावसाळा सुरू होण्यापूर्वी अगोदर कळविण्यात येतील.

७ दि. १ जुलै, २०१६ रोजी झालेल्या वृक्षारोपणामध्ये २१ विभाग सहभागी होते. पुढील काळात जवळपास सर्व ३३ शासकीय विभाग (संसदीय कार्य विभाग वगळून) व त्यांच्या अधिपत्याखालील निम शासकीय मंडळे आणि महामंडळे यांचा समावेश या कार्यक्रमात करण्यात आला आहे. त्यानुसार संपूर्ण शासन यंत्रणेस या महत्वाकांक्षी कार्यक्रमात समाविष्ट करून घेण्याचा मानस आहे. प्रत्येक विभाग आणि त्या अंतर्गत मंडळे/ महामंडळे यांच्या करिता वर नमुद केल्याप्रमाणे उद्दिष्टे निश्चित करतांना, जिथे वृक्ष लागवडीस अधिक वाव आहे ती महत्तम क्षमता विचारात घेतली आहे. त्यानुसार मा. मुख्य सचिव आणि मा. मुख्यमंत्री यांच्या मान्यतेने उद्योग विभागास सन २०१७, सन २०१८ व सन २०१९ या तीन वर्षांत मिळून एकुण ४७ लक्ष ५० हजार वृक्षारोपणाचे उद्दिष्ट निश्चित करण्यात आलेले आहे. यामध्ये सन २०१७ मध्ये एकुण ३ लक्ष ७५ हजार, सन २०१८ मध्ये १२ लक्ष ५० हजार व सन २०१९ मध्ये ३१ लक्ष २५ हजार वृक्षारोपणाचे उद्दिष्टे निश्चित करण्यात आलेले आहे. त्याअनुषंगाने उद्योग विभागाच्या अधिपत्याखालील सर्व संचालनालये, महामंडळे व मंडळे यांना खालीलप्रमाणे वृक्षारोपणाचे उद्दिष्ट निश्चित करून देण्यात येत असून उद्दिष्ट पूर्ण करण्यासाठी आवश्यक कार्यवाही करण्याबाबत कळविण्यात येत आहे.

उद्योग विभागाच्या अधिपत्याखालील कार्यालयांची नावे	सन २०१७ एकुण उद्दिष्ट (३.७५ लक्ष)	सन २०१८ एकुण उद्दिष्ट (१२.५० लक्ष)	सन २०१९ एकुण उद्दिष्ट (३१.२५ लक्ष)
महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ	२ लक्ष	५ लक्ष	१७ लक्ष ४० हजार
उद्योग संचालनालय	१ लक्ष	३ लक्ष	८ लक्ष
महाराष्ट्र लघुउद्योग विकास महामंडळ	२८ हजार	१ लक्ष	२ लक्ष
पश्चिम महाराष्ट्र विकास महामंडळ	१ हजार	५ हजार	५ हजार
महाराष्ट्र राज्य खनिकर्म महामंडळ, नागपूर.	४० हजार	१ लक्ष २५ हजार	२ लक्ष
महाराष्ट्र राज्य खादी व ग्रामोद्योग महामंडळ.	६ हजार	४० हजार	४५ हजार
एकुण	३.७५ लक्ष	१२.५० लक्ष	३१.२५ लक्ष

उद्योग विभागास आणि त्यांच्या अधिपत्याखालील क्षेत्रिय नियंत्रक अधिकार्यांना त्यांना दिलेल्या वृक्ष लागवड उद्दिष्टानुसार क्षेत्रिय यंत्रणांना अंतर्गत वाटप करण्याची पूर्णतः मुभा राहिल.

८. महसूल व वन विभागाच्या संदर्भाधिन क्र.३ येथील दि. १० ऑक्टोबर, २०१६ रोजीच्या शासन निर्णयातील मार्गदर्शक सूचनांनुसार कार्यक्रमाचा सुक्ष्म आराखडा तयार करणे, त्या त्या वर्षातील वृक्ष लागवडीसाठी अक्षांश व रेखांशासह स्थळ निश्चित करणे, निकषाप्रमाणे खड्डे तयार करणे, जुन-जुलै मधील वृक्ष लागवड, वृक्ष लागवडीचा प्रत्यक्षदर्शी अहवाल (Real Time Reporting) आणि अंतिमतः संगोपन याविषयी सदर शासन निर्णयातील विहित केलेल्या कार्यपद्धतीप्रमाणे

दिलेल्या कालमर्यादेत कार्यवाही करावी. तसेच हयाबाबतची माहिती महसुल व वन विभागाच्या संदर्भ क्र. ३ येथील दि. १०.१०.२०१६ च्या शासन निर्णयासोबतच्या विवरणपत्र-१ आणि २ मध्ये विहित केलेल्या प्रपत्रात प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), नागपुर व सचिव (वने) यांना पाठविण्यात यावी. तसेच, प्रधान सचिव (उद्योग) यांना उद्योग विभागाची माहिती स्वतंत्रपणे पाठवावी.

९. वृक्षारोपणाचा दृश्य परिणाम दिसून येण्यासाठी, संवर्धन, पाणीपुरवठा, जनावरांपासून रोपांचे संरक्षणासाठी जैविक किंवा तारांचे /प्लॅस्टीक कुंपण, कायमस्वरूपी देखभाल, निगा जोपासना व संगोपण इत्यादी कामांचा नियोजन आराखडा तयार करावा व त्यानुसार कार्यवाही व्हावी. तसेच या वृक्षाचे जिवंत राहण्याचे प्रमाणे (Survival rate) किमान ८०% ते ९०% राहणेबाबत काळजी घ्यावी.

१०. या कार्यक्रमांतर्गत होणारा खर्च मंजूर तरतुदीमधून भागविण्यात यावा. तसेच आवश्यक तेथे सी.एस.आर. फंडातून तरतूद उपलब्ध करून घ्यावी. जिथे निधीची अडचण असेल त्याठिकाणी वन व सामाजिक वनीकरण विभागामार्फत मोफत रोपे देण्याचा प्रयत्न केला जाईल. त्याबाबतची आवश्यक ती नोंद आणि लेखा इत्यादीबाबत रोपे उपलब्ध करून घेणारा विभाग आणि रोपे उपलब्ध करून देणारा विभाग अशा दोनही विभागांमार्फत ठेवण्यात यावा. तसेच, हया बाबतची माहिती प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर, सचिव (वने) आणि उद्योग विभागास पाठविण्यात यावी.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संकेतांक २०१७०३१६१४०२१८०८१० असा आहे. हे परिपत्रक डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(डॉ.ना.कों. भोसले)
शासनाचे उपसचिव

प्रत:-

१. विकास आयुक्त (उद्योग), उद्योग संचालनालय, नवीन प्रशासकीय भवन, मंत्रालय, मुंबई.
२. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ, उद्योग सारथी, अंधेरी (पूर्व), मुंबई.
३. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य खादी व ग्रामोद्योग मंडळ, १९/२१, मनोहरदास रस्ता, फोर्ट, मुंबई.

४. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र लघुउद्योग विकास महामंडळ, कृपानिधी, ९, वालचंद हिराचंद मार्ग, बॅलार्ड इस्टेट, मुंबई.
५. संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, २७ खनिज भवन सिमेंट रोड, शिवाजीनगर, नागपूर.
६. व्यवस्थापकीय संचालक, पश्चिम महाराष्ट्र विकास महामंडळ, दुसरा मजला, कुबेरा चेंबर्स, संचेती हॉस्पिटल समोर, शिवाजीनगर, पुणे.
७. निवड नस्ती.

प्रत माहितीसाठी-

- सचिव (वने), महसुल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
- मा. मुख्य सचिव यांचे उपसचिव, मुख्य सचिवांचे कार्यालय, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.